Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas 2002 m. vasario 16 d.. Nr. 33 (7)

Saturday supplement February 16, 2002 No. 33 (7)

Pirmoji Lietuvos Valstybės taryba, 1918 m. vasario 16 d. pasirašiusi Nepriklausomybės paskelbimo aktą. Sėdi iš kairės: J. Vileišis, dr. J. Šaulys, kun. J. Staugaitis, St. Narutavičius, dr. J. Basanavičius, A. Smetona, kan. K. Šaulys, Stp. Kairys, J. Smilgevičius; stovi: K. Bizauskas, J. Vailokaitis, D. Malinauskas, kun. Vl. Mironas, M. Biržiška, kun. A. Petrulis, S. Banaitis, P. Klimas, A. Stulginskis, J. Šernas, Pr. Dovydaitis.

Pluoštelis atsiminimų apie dr. Joną Basanavičių

Gražutė Sirutienė

Liet. Mokslo Draugijos rūmuose

Lenkų okupuotame Vilniuje nedaug buvo belikę lietuvių patriotų. Tų pasiryžėlių priešakyje buvo dr. J. Basanavičius. Mes, vienintelės Vilniuje lietuvių Vytauto Didžiojo gimnazijos mokiniai, dr. J. Basanavičių pažinojome ir labai gerbėme. Kartais mus mokytojai nuvesdavo į Lietuvių Mokslo draugiją. Tai buvo tikras lituanistikos lobynas: nesuskaitoma daugybė knygų, pageltusiais lapais rankraščių, laiškų, laikraščių komplektų, muziejinių retenybių ir kitokių įvairiausių rinkinių. Mūsų jauni protai neaprėpdavo, kiek ten sukrauta brangaus Lietuvai turto, tačiau tie apsilankymai į LM draugiją versdavo ne vieną susimąstyti. Ten, tuose knygų labirintuose, rasdavome dr. J. Basanavičių, įtemptai dirbantį mokslinį ir tautinį darbą. Jis žinojo kiekvieną knygą, kiekvieną rankraštį. Jis mums aiškindavo, rodydavo, pasakodavo. Jis kiekvienam, ieškančiam medžiagos apie Lietuvą, jos praeitį, padėdavo, patardavo, rasdavo tai, ko niekur kitur, jokioje bibliotekoje, nebūdavo galima rasti. Jis ten, LM draugijos patalpų viename kambaryje ir gyveno. Dr. J. Basanavičius buvo tartum gyva enciklopedija, mokslo ir knygos simbolis. Tai mes jusdavome ir tai mums palikdavo gilų įspūdį. Grįždavome iš LM dr-jos susimąstę, mokslo mistikos gaubiami, su naujais pasiryžimais mokytis, dirbti, siekti didelių ir kilnių tikslų.

Senoji Jievutė pasakoja apie dr. Basanavičių

Ar Basanavičius turėjo ir savo asmenišką gyvenimą, savo pomėgius, kitokius, negu knyga, tautinis ir visuomeninis darbas? Mums atrodė, kad ne. Praėjus keliolikai metų po dr. J. Basanavičiaus mirties, teko dirbti Lietuvos Mokslų akademijoje, įsikūrusioje LM dr-jos rūmuose. Pavasario saulutei švysterėjus, išeidavo iš savo kambarėlio į sodelį pasišildyti senelė Jievutė — ilgametė dr. J. Basanavičiaus šeimininkė. Ji, dr. J. Basanavičiui mirus, liko gyventi prie LM dr-jos iki pat gilios senatvės, ir buvo gyvas šaltinis žinių apie kasdienį dr. J. Basanavičiaus gyvenimą. Dažnai šnekindavome ją, apspitę, klausinėdavome apie daktarą, o ji mielai pasakodavo. Minėdavo, kaip kartais sunku būdavę priprašyti daktarą, kad, palikęs minutėlei darbą, ateitų užkąsti, ar šiaip savimi pasirūpintų. Vis prie knygų, prie raštų. Jo ir paskutiniosios ligos priežastis buvusios knygos: esą ieškojęs kažkokios knygos, užsilipęs ant kopėtaičių, paslydęs, parpuolęs ir susižeidęs.

Tačiau šis didis vyras nebuvo atitrūkęs nuo kasdienio gyvenimo: jis jį stebėjo, džiaugėsi juo ar liūdėjo; tik tai jo paties gyvenimas lyg ir buvo nesvarbu.

Basanavičiaus dovanotas kryželis

Atsimenu, buvo moksleivių vakaras, vaidinimas, deklamacijos, koncertinė dalis. Pirmose eilėse sėdėjo mokytojai, mokinių tėvai ir kiti vyresnieji. Jų tarpe sėdėjo ir dr. J. Basanavičius, stebėdamas mažųjų pastangas. Maža mokinukė išėjo scenon skambinti pianinu. Po programos dr. J. Basanavičius pasišaukė mažąją pianistę, paglostė galvutę, pagyrė ir pasakė, kad nemanęs, jog jo krikštaduktė mokanti taip gražiai skambinti. Kitą dieną mergaitė gavo iš krikšto tėvo dovanų — gražią, granatais sagstytą, sagę. Mergaitė sagę ir auksinį kryželį, gautą prie krikšto nuo garbingojo kirkštatėvio, išlaikė, išsaugojo per karą, gaisrus ir bombardavimus, pasiėmė su savimi bėgdama nuo raudonojo siaubo ir šiandien, pasiekus laisvąją šalį, brangina, kaip relikviją.

Slapti atsilankymai Lietuvoje

Dr. J. Basanavičius buvo nuoširdžiai pamilęs Vilnių. Tiesa, jis nuvažiuodavo, kad ir retai (nes Vilniaus kraštas buvo lenkų okupuotas) į nepriklausomąją Lietuvą, pasidžiaugdavo jos pažanga, klestėjimu, jaudindavosi, matydamas savo viso gyvenimo siekius taip gražiai išsipildžiusius. Graudindavosi, tautai reiškiant jam dėkingumą už viso jo gyvenimo pašventimą Lietuvai. Ir vėl grįždavo į Vilnių, vėl dirbdavo, ir vėl lempelės spinksėjimas mažame daktaro kambarėlyje liudydavo apie jo kruopštų darbą, iki išnaktų.

Viena Vasario 16 d. Vilniuje

Vieną brangią visiems lietuviams dieną su pakilia nuotaika, šventiškai nusiteikę, rinkomės minėti devintąsias Lietuvos nepriklausomybės atstatymo metines. Deja, tai nebuvo vieša, viso miesto švenčiama, šventė. Neplevėsavo trispalvės. Teko džiaugtis bent tuo, kad buvo gautas iš vietinės lenkų valdžios leidimas tautinei šventei paminėti.

Dr. Jonui Basanavičiui paminklas Vilkaviškyje.

Rinkomės į iškilmių salę, sveikinome vienas kitą, linkėdami kuo greičiausiai sulaukti susijungimo sostinės su laisvąja Lietuva. Šios šventės metu neabejojome, kad susitiksime visus, kurių širdyse pirmosiose eilėse trūko žilagalvio senelio, mums visiems taip artimo, bet kartu ir nepasiekiamai didingo asmens, trūko dr. J. Basanavičiaus. Žinojome, kad jis sunkiai serga. Iškilmingas minėjimas prasidėjo. Susikaupę ir atitrūkę nuo kasdienybės, klausėmės paskaitininko žodžių. Tik štai pamatome scenoje mums gerai pažįstamą, bet nenumatytą iškilmių dalyvį, kuris drebančiu ir susijaudinusiu balsu pranešė susirinkusiems, kad tik ką mirė dr. J. Basanavičius. Spontaniškai visi sustojame, nulenkiame galvas, juntame, kad netekome kažko labai brangaus, kažko neatskiriamai mums visiems artimo — lyg tėvo, lyg globėjo. Jausmas greitesnis už mintį: mes jį pajutome staigiu dūriu, nesamprotaudami, ko šią valandą Lietuva nustojo, kiek, tas vyras buvo visiems lietuviams brangus ir Lietuvai nusipelnęs. Pasijutome lyg našlaičiais tapę.

Liūdnos žinios šaukliai

Gedulo angelas ištiesė savo šydą ties džiugioms iškilmėms nusiteikusia minia. Buvo aišku, kad vos prasidėjusios iškilmės jau baigtos, ir šventės pirmininko žodis tik patvirtino tai, ką visi jutome ir žinojome. Tylūs ir susikaupę skirstėmės namo. Teiravomės smulkmenų apie daktaro mirtį, jo paskutiniąsias valandas. Jis dar tą rytą taip pat džiaugėsi didžiąja lietuvių šventė. Jo prieteliai, jo artimieji bendradarbiai, prieš vykdami į iškilmes, nuėjo jo aplankyti, pasveikinti šios šventės proga ir palinkėti, kad visi jo gyvenimo siekiai virstų tikrove ir kuo greičiausiai visa Lietuvos šalelė su sostine Vilniumi būtų laisva. Nuėjo pasveikinti ir palinkėti, deja, grįžo kaip liūdnos žinios šaukliai. Didžiojo lietuvio širdis nustojo plakusi. Jis, visą amžių dirbęs savo tautai, iškeliavo amžinybėn Vasario Šešioliktąją, jo numylėtai tautai besidžiaugiant iškovota laisve.

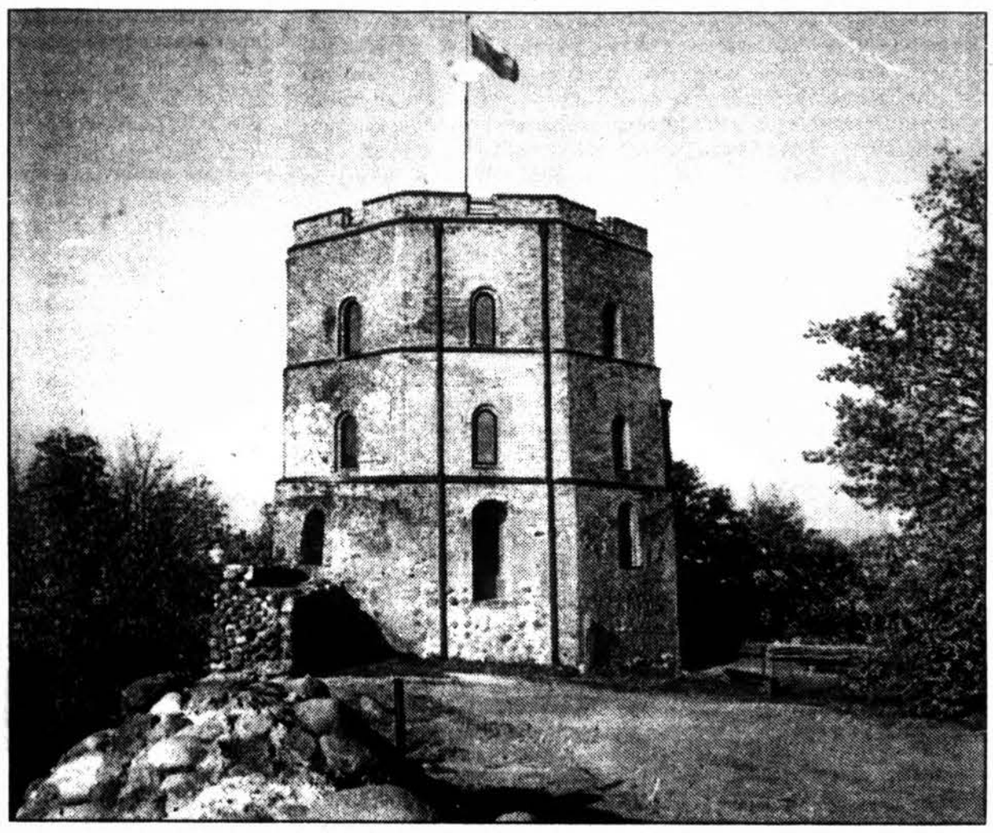

Gedimino pilies bokštas Vilniuje.

Minios bazilikoje

Po kelių dienų Vilniaus didinga bazilika, taip retai gaunama lietuvių pamaldoms, buvo užpildyta minių miniomis, įvairių tautybių ir tikėjimų sostinės gyventojų, atėjusių pagerbti Lietuvos patriarcho. Nugalėję dideles sienos peržengimo kliūtis, atvyko laisvosios Lietuvos atstovai atiduoti paskutinės pagarbos Velioniui. Dr. J. Basanavičiaus karstas skendėjo gėlėse, vainikų vainikuose.

Senosios Vilniaus Rasų kapinės priglaudė Didžiojo Lietuvos kūrėjo palaikus, bet jo mintys, jo idealai, jo darbai gyvi ne tik šiandien, 75 metams praėjus nuo jo mirties, jie bus gyvi tol, kol pasaulyje plaks nors viena lietuviška širdis.

Šis Gr. Sirutienės straipsnis buvo išspausdintas *Drauge* 1952 m. vasario 16 d., bet jis ypač tinka šiandien. Šiuo metu autorė gyvena Santa Monica, CA.

KANADOS LIETUVIS PASKIRTAS SVARBIOMS PAREIGOMS

Profesorius Jonas Vederas, generolo Povilo Plechavičiaus anūkas, baigęs chemijos mokslus Stanford universitete ir Massachusetts Technologijos institute daktaro laipsniu, profesoriaująs Alberta universitete Edmonton, Kanadoje, atradęs biocheminius kelius, kaip veikia cholestorolį žeminantys vaistai ir antibiotikai, pirmas nustatęs gamtoje esančių nenuodingų peptidų veiksmingumą prieš žalingas bakterijas maiste, yra paskirtas trejiems metams į Kanados gamtos mokslų ir inžinerijos tyrimų tarybą (NSERC) — pagrindinę agentūrą, finansiškai remiančią tyrimus.

Saulius Šimoliūnas

Nijolė Jankutė

VILNIUI

Savas, svetimas mieste,
Mieste senų vadovėlių ir istorijos knygų,
Paminklų, bažnyčių, kavinių,
Ilgakojų merginų ir senų elgetėlių...
O vaikai ant riedučių Katedros aikštėj.
Ir krepšinio lentas praaugę vaikinai.
Senas, jaunėjantis mieste!

Nežinau, ar galiu prie tavęs prisiglausti,
Ar pritikčiau kaip plyta nauja
Į trylikto šimtmečio sieną,
Nors televizijos bokštas ir visa,
Vakar kas buvo
Tebesminga į širdį...

Tai kažin ką dabar Gediminas
Savo miestui sakytų?
Stulbintų jį, kaip mane,
Vilniaus veido metamorfozė?

ČIKAGAI

Iš tikrųjų, platūs tavo pečiai, o veidas — ristiko!
Kas tikėjo, kad gyvensim kartu ten, kur augo
Tavo kartūs svogūnai, Chicagou...

Pririšai mane prie savęs eile metų.
Gimė čia ir paseno mano jaunystė,
Kai barškėjo kibirkštim apsipylę tramvajai,
Kai suko vaikai hula hoops,
Kai šokom Blue Tango per naktį,
O dieną, tarp įkaitusių fabriko sienų,
Farenheitas 100 laipsnių skaičiavo...

O Čikaga! Kartus esi tu svogūnas!
Pririši savo kvapu ir nebepaleidi.
Tavo vaikai kaip sutraiškytos mulberry uogos...

Bet kai iš prerijų atlekia vėjai
Ir dangų nušluoja — toks žydrumas, net skauda!
Ežeras kriokia kaip eržilas apsiputojęs,
Ant trumpai nukarpytų pievelių — žibuliukų kordebaletas,

O mėnuo atrieda — Potawatomi apeigų būgnas,
Tada aš tau viską atleidžiu, Čikaga, —
Mane pakeri tavojo veido metamorfozė.

Du kibirai — Pasaka iš Svetur

Jurgis Jankus

Visada mėgau didelius vandenis, nors juos mačiau tik knygose, o dabar atsitiko taip, kad pats gyvenimas, lyg žinodamas mano pamėgimą, atgrūdo mane į pačią Atlanto pakrantę. Patenkintas. Dažną dieną paplūdimio pakrašty pasėdžiu ant suolo ir ganau akis, niekada visiškai nenurimstančiuose vandenyse. Ir gana patogu. Čia šalia lentkelio pristatyta daug suolų, bet jie visi atsukti į lentkelį, kuriuo amžinai plūsta daugybė visokio plauko vasarotojų. Tuoj už lentkelio daugybė krautuvių ir krautuvėlių, užkandinių ir dar kažin ko, tik nei turistai, nei visokios užeigos manęs nedomina. Aš noriu vandenų platybės. Ir turiu. Prieš porą savaičių vaikai vieną suolą atsuko veidu į vandenyną, taip jis ir tebestovi. Ateidamas vis pasibaugštinu, kad rasiu atsuktą į turistus, bet ligi šiolei teberandu nepajudintą. Užtat man ir patogu. Ir sėdžiu dažniausiai vienas. Tie, kuriuos traukia vandenys, guli pačiam pavandeny ar ritasi su niekuomet nepavargstančiomis bangomis. Dažnai matau tik jų galvas, tebekyšančias iš vandens mėlynumo.

Nors ant suolo dažniausiai sėdžiu vienas, bet būnu ne vienas. Šnekuosi ir net pasierzinu su paukščiais, su žuvėdrom.

Ateinu ne tuščias, vis ką nors atsinešu. Ką nors, kas tą dieną po ranka pasimaišo. Sprogūzų, džiuvėsių, duonos. Vis ką nors. Ne sau, žuvėdroms. Jos irgi jau žino, kad ateinu ne tuščias. Vos spėju atsisėsti, jų didelis būrys jau ir čia. Paberiu saują, kitą. Ne čia pat į smėlį, bet į viršų. Aukštyn, kiek tik mano sena ranka pajėgia išmesti, ir žiūriu, kaip jos visu būriu puola ir ore trupinius gaudo. Ir taip vikriai, kad mažai kiek į smėlį tenukrenta, bet jos randa ir tuos. Kai neberanda pusračiu sustoja, strikinėja, viena kitai krypteli, aštrokais balseliais kvaksi, bet vis žvalgosi ir į mane. Paberiu saują čia pat. Puola, griebia, viena iš kitos nori atimti, vaikosi, atrodo, kad visam laikui užsirūstins, kam anoji nesidalina, bet taip tik, kol ana nešasi snape. Kai nuryja, vėl abi vienodai atsisuka į mane. Staiga užmiršta, ką prieš valandėlę darė. Kad mes taip galėtumėm! Bloga, kai žmogus turi dramblio atmintį.

Visam būry viena yra su viena koja. Ji vis taikosi suktis arčiau manęs, o aš pataikau kokį trupinį numesti jai tiesiai po snapu. Noriu pripratinti, kad ateitų ir pasiimtų tiesiai iš rankos, bet ji neišdrįsta. Nepasitiki. Gal kojos praradimo prisiminimas neleidžia.

Laiko turiu, niekur neskubu. Ištiesiu ranką su trupiniu ir kalbinu. Ramiu balsu klausiu, kaip ji prarado kojį. Ryklys ar kokia pikta žuvis nugviežė? Kaip laimingai galvą išnešė? Juk kas griebė, ne kojos norėjo. Norėjo visos. Ir galvos, kuri, į šoną palinkusi, tiesiai į mane žiūri, ir sparnų, kurie savo galingumu į orą išneše. Kojį paliko, bet ją pačią išnešė. Jeigu prašnektų, kažin ką pasakytų. Gal buvo visai kitaip.

— Kodėl nebandai prašnekti? Juk galėtum daug pasakyti. Taip daug, kad net spėti negaliu, ką išgirsčiau. Bandyk, nors klyktelėk. Už vieną klyktelėjimą visą pyragaitį atiduosiu. Galiu atiduoti ir taip sau, bet kam tu nori viską gauti už nieką. Susisarmatyk ir mesk vaidinti karalienę. Juk abu iš tos pačios Viešpaties rankos, tai kodėl negalėtumėm bendrauti, kaip lygus su lygiu? Kas, kad tu savo sparnais sklandai. Sklandau ir aš, nors ir ne Dievo duotais. Bet galiu pasigirti, kad išskrendu į tokias aukštybes, apie kurias tu tik pasvajoti tegali. Žinoma, aš svetimais sparnais, bet vis tiek skrendu...

— Labai atsiprašau, kad sutrukdysiu, — išgirdau žodžius čia pat, beveik tiesiai į ausį.

Atsisukau. Ant suoliuko kiek atokiau sėdėjo žmogus. Užsišnekėjęs su žuvėdra nejutau, nei kaip jis atėjo, nei kaip atsisėdo. Buvo tamsus, beveik juodas, bet ne negras. Veidas įdiegtas klasikos taisyklingumo, bet be įprastų graikiškų bruožų.

— Girdžiu, kad moki šnekėti su paukščiais. Kokia kalba šneki, kad, atrodo, paukščiai ją gerai supranta?

Paprastai su svetimais žmonėmis pradėti kalbą retai kada teišdrįstu tęsti, bet tą kartą išdrįsau ir, užuot atsakęs į jo klausimą, pats paklausiau:

— Ar nebūsi tamsta iš Indijos?

Žmogus nusišypsojo.

— Iš Indijos, — atsakė ir tuoj pridėjo. — Ne tik iš Indijos, bet ir pats esu indas.

— Ar jos kiek supranta, ar ne, nežinau, — sugrįžtau į paukščius. Kai mato, kad ranka netuščia, tai ir žiūri, o aš mėginu jų kantrybę. Kai ilgai nenumetu, nebetekę kantrybės, nulekia, o kartais nesulaukę, kad numesčiau, patys išdrįsta pasiimti. O šneku tai lietuviškai. Lietuvoje esu ir gimęs, ir augęs, tai taip lengviau. Bet Lietuva taip toli, kad vargu, ar net nujauti, kur ji yra. Ar ne?

— Ne tik nujaučiu, bet ir pirštu galėčiau, net užsimerkęs paliesti. Jūs gi neseniai turėjot antrą Gandį. Muziką tą. Koks generolas ar tikras politikas to nebūtų padaręs. Vienas būtų šokęs muštis, savo garbę ginti, kitas būtų ėjęs derėtis, siūlęs visokių nuolaidų, kad tik kaip nors savo kėdėje būtų paliktas.

Aišku, man patiko, kad žmogus iš pasaulio kito krašto žino apie mūsų mažučio žemės kampelio bėdas. Nejučia įsikalbėjom apie tada ir apie dabar. Kai jis jau viską buvo išklausinėjęs apie mane, pats paklausiau:

— O kaip atsitiko, kad iš savo didelio ir tolimo krašto čia atkeliavai? — Ir dar nejučia pridėjau: — Ar Amerika savo gausa patraukė?

— Ne. Duonos užteko ir namie. Juk jos ne tiek daug ir tereikia, tik pavalgyti. O visa kita ne taip jau svarbu. Tik žmogui buvimą apsunkina. Ėjau pažiūrėti, ar visur žmonės tie patys.

Tada ir aš pagalvojau, ar jie visur tie patys? Rengiasi kitaip, valgo kitaip, bet mylisi ir neapkenčia visur vienodai. Nepasakiau, tik pagalvojau. O pasakiau:

— Turbūt. — Tik tiek. Nebedrįsau pridėti, kad tie patys, o jis, lyg nenugirdęs, ką sakiau, pradėjo:

— Per daug mačiau, kad nežinočiau, jog viskas turi pradžią. Mano pasakos pradžia tai buvo tokia.

Gyvenom dviese: motina ir aš. Turtingi nebuvom, bet gyvenom. Turėjom trobelę. Mažutę. Bet mums dviem didelės ir nereikėjo. Užteko vietos pailsėti, nuo lietaus ir vėjų pabėgti. Duonos užsidirbom, tai vienur, tai kitur ką nors padirbėdami. Netoliese gyveno turtingas žmogus. Turėjo didelius namus, daug viso kito, bet neturėjo vandens. Vienas iš tarnų nieko kito neveikdavo, tik nuo ryto ligi vakaro iš upės nešdavo vandenį į jo namus. Vieną dieną, benešdamas vandenį, suklupo ir numirė. Ponas paliko be vandens. Visi kiti tarnai turėjo kitus darbus. Vandens nešti nebuvo kam. Tada jis pasišaukė mano motiną ir pasamdė nešti vandenį. Davė tik vieną kibirą. Vakare ji grįžo labai pavargusi, o, rytą atsikėlusi, pradėjo žiūrinėti savo kibirą. „Ar nė kibiro neduoda?" — paklausiau. „Duoda, bet tik vieną, o su vienu aš nepratusi". Jaunystėje ji pati nešė vandenį to žmogaus tėvams. Dar ir naščiai tebebuvo pastogėje pakabinti, bet kibirų tebuvo likęs tik vienas ir tas pats kiauras. Motina paėmė galiuką virvutės, užmezgė vienam gale mazgą, įvėrė į kibiro kiaurumą, įtraukė taip, kad mazgelis uždengtų kiaurumą, pasiėmė naščius, abu kibirus ir išėjo. Kai vakare grįžusi apsidžiaugė, kad su naščiais buvę daug patogiau, net taip labai nepavargusi. „Ar kibiras nebėgo?" — paklausiau. „Lašėti tai lašėjo, bet ne čiurkšle. Kibire net geros žymės nebuvo, kad vanduo laša. Ir ponas patenkintas, kad kitą kibirą susiradau. Nors ir ne naujas, nors ir kiauras, bet vanduo tas pats. Net pasakė, kad galiu nebe taip skubėti, nes vandens prinešiau jau beveik su kaupu. Ir žinai ką? Kai turėsi laiko, nubėk į pievą ir prirink gėlių sėklų. Dabar bus daug jau peržydėjusių. Parink nuo visokių. Kuo margesnių pririnksi, tuo bus geriau". „Ar ponui kam prireikė?" paklausiau. Bet motina tik nusišypso. „Neklausk", pasakė. „Kai ateis laikas pats pamatysi".

Neklausiau. Žinojau, kad klausiu, ar neklausiu, ji vis tiek daugiau lūpų nebepravers. Tik žiūrėjau ir laukiau, kas atsitiks. Per dieną rinkau sėklas. Neturėjau kur dėti, tai pasiėmiau puodą, kuriame virdavom valgyti ir ligi vakaro pririnkau artipilnį. Kai parsinešiau namo, motina dar nebuvo parėjusi, tai nunešiau jai parodyti ir paklausti, ar užteks. Pasivijau su pilnais naščiais, jau einančią takučiu per pono daržą ir paklausiau. Mama apsidžiaugė, kad tiek pririnkau ir pasakė, kol ji nuneš vandenį, išbarstyčiau abiejose tako pusėse nuo pono sodo ligi paupio pievos. „Tik taikyk į abi puses po lygiai", — dar pridėjo.

Pradėjau nuo pono sodo ir barsčiau ligi pievos. Barsčiau ir taikiau, kad abiem pusėm tektų po lygiai.

Nežinau, kiek laiko prabėgo, motinai benešant vandenį; mūsų, nors ir kiek užkimštas, kibiras, vis tebevarvėjo, o pono naujas vis tebeniurnėjo, kam tas prakiurėlis tiek vandens be naudos išlaisto. Po kiek laiko mūsų kibiro pusėje pradėjo dygti čia nematyti augalai, pradėjo stiebtis aukštyn, ėmė krauti pumpurus ir vieną rytą pumpurai atsivėrė įvairiausių spalvų žiedais.

„Ar matai, kas darosi", labiau sušnibždėjo negu garsiai pasakė mūsų kibiras. „Ar kada čia matei tokią grožybę".

(Nukelta į 3 psl.)

Algimanto Kezio nuotrauka.

Anatolijus Kairys

MERGAITEI, KURIOS NESUTIKAU

I

Aš laukiau „Virgo promenadoje",
Bet tu nepasirodei sutartu laiku.
Gal užmiršai, gal kitos priežastys sulaikė
Nuo pasimatymo su manimi.
Audronė, tavo draugė, man parašė laišką ant
Raudono popieriaus — užintrigavo.
Ji rašė, kad panašūs esame
Į vienas kitą iš akių ir veido,
Blondinas tu, brunetė ji — ideali porelė,
Nes priešingybės traukia.
O kitą dieną laukiau „Sužadėtinių" kavinėje,
Prie palmės, siekiančios lubas, žalios...
Studijavau meniu, patiekalą geriausią tau
Buvau beužsakąs, tačiau, tačiau...
O vieną kartą, kiek skubotai, užsukau
Į „Ožio Rago" užeigą. Maniau
Išgerti vokiško alaus bokalą
Ar juodo vyno taurę, ypač mėgau.
Audronė tikino mane — esi punktuali,
Netinka vyrui bet kada vilties nustoti.
Tik kai jauna alaus padavėja
Nusistebėjo sau pati — lengvatikis.
Aš išėjau alaus nei vyno nepalietęs.
Ideali porelė...

II

Audronė man parašė antrą laišką —
Trys sakiniai, šeši apvalūs žodžiai, o
Gale tas pats — ideali porelė. Tie šeši:
„Ji graži.
Ji gera.
Ji protinga".
Aiškiau negali parašyti niekas.
Idealios sutinkant laukiau,
Dienų dienas ieškojau. Ir naktis.
Ir panašios į mano plaukus, ir akis,
Net žvilgsnis turi būti mėlynas,
Pražydusių linų spalvos...
Nemėgau aš rudų akių, juodų,
Bespalvių ar maišytų viena su kita,
Tik mėlyna spalva simbolizuoja
Gražumą ir gerumą, stiprų protą —
Ideali porelė — idealios akys!
Aš pats esu idealus — tokiu save laikau
Nuo aštuoniolikos žalių pavasarių —
Truks-plyš turiu surasti tokią!
Stebėjau šią ir kitą, šokdinau,
Raudoną gintarėlį atlape nešiojau,
Kalbėjau mandagiai ir atsargiai,
Nepaliečiau, kur man netinka liesti,
Tačiau blanki diena visas spalvas sulygino —
Ir išėjau, kaip įėjau — neradęs jos...

III

Idealus, ideali, panašūs...
Kas tai yra? Vilionė, reklama,
Tikrovė ar svajonė,
Prasmė, esmė, reikšmė...
Žodynai ir enciklopedijos
Aiškaus atsakymo neduoda.
O laikas tolo ir tamsėjo,
Keliai siaurėjo ir suvienodėjo —
Kiekvienas vedė į tą pačią šalį,
Nei klausdamas, nei atsakydamas.
Ar aš esu idealus? Tai klausimas,
Kurio neatsakytų nė Platonas.
Audronės, ta mergaičių pensijono auklėtoja,
Surado ir įpiršo mano draugui
Merginą gražią, gerą ir protingą.
Po pusmečio pabėgo ir po pusmečio sugrįžo.
Abu panašūs — susitaikė ir gyvena.
Aš nepriimčiau, kartą jau išbėgusios,
Vadinasi, esu ne taip idealus, kaip mano draugas.
Audronės žodžiai aiškūs — aš tikiu,
Ir pažadėtos laukiu, ieškau jos,
Gyvent stengiuos idealiai, ji mato.
Kai man skirtoji prisiartins, ji
Pažins mane iš pirmo „labas".
O aš? Ar aš pažinsiu ją?

IV

Ar atėjai ir pažinai?
Kantrybė, kaip alus ar vynas, baigėsi.
Ne ji, Audronė čia kalta, o aš, aš pats —
Skraidau debesimis, o reikia vaikščioti žeme.
Tu kartą atėjai, prisėdai iš dešinės,
Bet aš tavęs nekalbinau, lyg tyčia.
Kažką sakei, bet negirdėjau kažkodėl,
O gal kita, sėdėjus iš kairės, sutrukdė.
Kantrybei pasibaigus, skambinu Audronei —
„Nereikia išminties! Užteks gražumo ir gerumo,
Aš ją mylėsiu ir be proto".
Šia proga į bažnyčią užėjau,
Svajojau ir pasimeldžiau intencija
Gražumo ir gerumo, protą atidavęs tiems,
Kuriems jo trūksta... Žinoma, ne man.
Nauja kelionė prasidėjo tais pačiai keliais.
Dabar rasiu — gražumas ir gerumas jungia mus,
Gražumas akyse, gerumas širdyse.
Kada nėra — ilgies, kada yra — jo nepažįsti,
Ir praeini gatve, pakėlęs galvą.
Laukimas ir ieškojimas — kilnus užsiėmimas,
Laimingos valandos kiekvieną dieną
Nuspalvina nauja spalva, dažniausiai mėlyna.
Net kartais pasirodo ta graži, gera —
Ir tolimas miražas priartėja...

V

Tačiau nepriartėjo taip,
Kad būtų galima ranka pasiekti.
Vilties nepraradau, bet ji nebuvo taip
Arti, kaip aš maniau arba tikėjau.
Gyvenimą valdau, kaip žirgą nesuvaldomą,
Laukinį, rodos nepažįstantį manęs,
Bet mano siela per silpna, kad jį, gyvenimą,
Priverščiau sau tarnauti, nieko jam nedavęs.
Nėra, nėra, nėra, jos nerandu, tos,
Kurios aš laukiu. Tai yra tavęs.
Būriai ateina ir praeina pasipuošusių
Šilkais, kasdien nauja šukuosena...
Gal po stikliuką pirmai pažinčiai sustiprinti,
Sakau, ar nuotaikai pakelti iš nakties
Į dieną, ar nepaprastą atsitikimą.
O... Nieko, nieko, ta pati gaida —
Ne ta, ne ta, ne ta...
Vėl skambinu Audronei, savo piršliui,
Atsisakiau išmintingumo, proto, o dabar
Atsisakau gerumo. Proto ir gerumo —
Man užteks vien grožio! Grožio, grožio!
Ji gali būt kvaila ir negera,
Bet grožis būtinas! Be jo gyventi negaliu,
Esu aš grožio vergas, pakartoju,
Jos grožis ir mane papuoš!

VI

Studijavau Šekspyro Hamletą,
Žinau, kas „būti", kas „nebūti",
Ir jojau ant laukinio arklio, suvaldžiau
Nepažabotą, tad mokėsiu suvaldyti nesuvaldomą
Ir Gėrio nepažįstančią mergaitę — duok,
Tik duok man gražią, iš visų gražiausią,
Rinktinę iš rinktinių, obuolį iš obuolių,
Kuri iš pirmo žvilgsnio vergia ir pavergia,
Paverčia milžiną bejėgiu nykštuku,
Ar išmintingą vyrą kvailiuku...
Audronė pažadėjo, tik palauk dar kiek,
Palauk, atrasti grožio idealą,
Ne taip jau paprasta, kaip tu manai.
Ar tu žinai, kas „grožis" būtų, kas yra?
Tai klausimas „būties ir nebūties",
Aš atsakau, gyvybės ir mirties.
Turėčiau lipti į aukščiausią kalną ir
Nukristi taip, kad nepakilčiau — grožis...
Bet Angelas manęs pasigailėjo — Sargas, sako,
Idealizmas niekada neapvilia ieškotojo,
Net pralaimėjimas jam neša džiaugsmą.
Ir atvedė, ir tarė: štai, kurios ilgies,
Ji tavo grožis, išmintis ir gėris.
Ir iš tiesų — prie jos gražumo ir gerumo aš
Pridėjau savo protą ir esu laimingas.

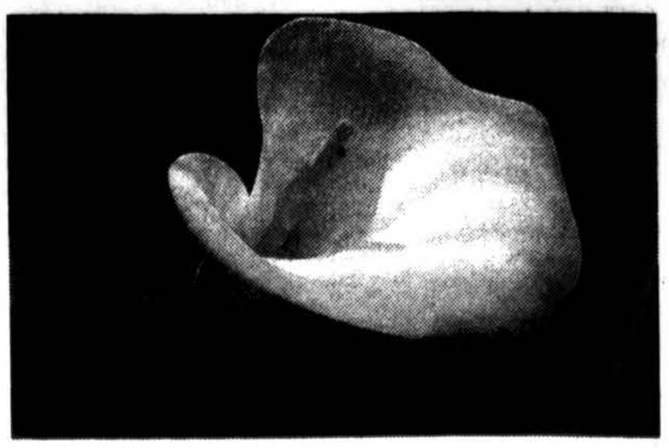

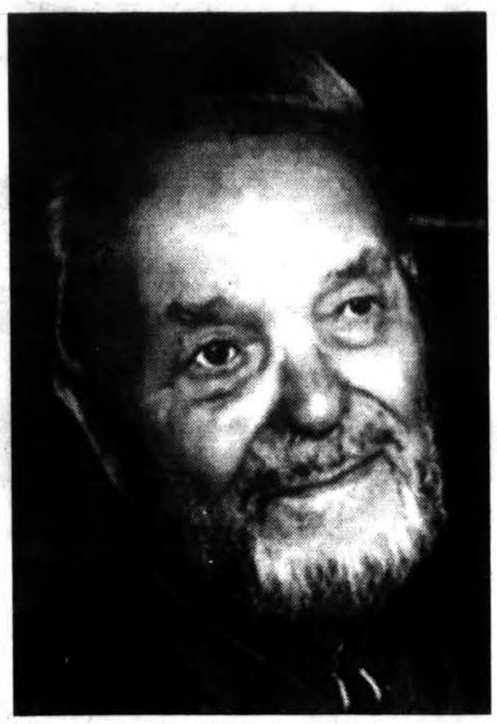

Rašytojas Jurgis Jankus.

Almio Jankaus nuotrauka.

Pasaka iš svetur

Atkelta iš 2 psl.

„ Grožybę? — nusišiepė sveikasis kibiras. — Palauk, kol šeimininkas tą tavo grožybę pamatęs lieps viską išrauti ir per tvorą išmesti. Dar ir tave lieps kartu išmesti, kad vandens be reikalo neeikvotum".

Ilgai laukti nereikėjo. Grįždami iš upės kibirai pamatė šeimininką pasilenkiantį, vieną gėlę nusiskinantį ir į švarko kišenėlę įkišantį. Taip pasipuošęs nenuėjo savo keliu, bet palaukė motinos su kibirais vandens.

„Ar negražu, — pasakė pasisveikinęs ir parodė ranka į sužydusią tako pusę. — Tik kodėl ta tako pusė žydi, o kitoje nieko, tik nudžiūvę stagarai. Kodėl?"

„Prašau nepykti, pone, — nuolankiai atsakė motina. — Meluoti nenoriu, o teisybės pasakyti negaliu".

„Negali? — nustebo šeimininkas. Ne negali, bet turi pasakyti. Kas pas mane nori dirbti, turi teisybę sakyti".

„Man smagu pas tamstą dirbti ir nenorėčiau kur kitur darbo ieškoti. Būtų tikrai skaudu išeiti ir dėl savęs, ir dėl tamstos. Man būtų tikrai sunkios dienos, kol tamsta ieškotum kito darbininko į mano vietą".

„Tai pasakyk, ir visi sunkumai dings. Nebent kaltininkas būtų iš tavo giminės" — greitai pridėjo pamatęs ateinantį jos sūnų.

„Ne iš giminės", šnibždėjo patyliukais kiauras kibiras, bet šeimininkas vis tiek išgirdo.

„Tai ir tu žinai kas?" — atsisuko į kibirą.

„Meluočiau, jeigu sakyčiau, kad nežinau".

„Tai kas?"

„Jis pats galėtų pasakyti. Čia pat yra", dar pridėjo.

Visi nutilo. Šeimininko akys bėgo per visus, bet nė vienas net nešnibžtelėjo.

„Tai kaip?" tarstelėjo šeimininkas.

„Iš tikrųjų čia didelio kaltininko kaip ir nebūtų..." pradėjo motina, bet kiauras kibiras ją pertraukė:

„Leisk man viską persakyti kaip buvo, o šeimininkas pats nuspręs, kokia kaltė buvo". Ir nelaukdamas nieko viską susakė, kaip buvo. Ir kaip motina su vaiku mėgino jo skylę užkimšti, kad ne tiek daug vandens išsilaistytų, ir sveikasis kibiras juokėsi iš jo, ir vandens nešėjos, kaip vandens nešėja sugalvojo, kad nė vienas lašas nebūtų išlašintas be reikalo, ir liepė vaikui surinkti gražiai žydinčių gėlių sėklų, kaip motina norėjo abu tako kraštus vienodai aplaistyti, ir kaip sveikasis kibiras šoko neleisiąs jam gėdos daryti, užtat taip ir išėjo, kad sveikojo kibiro tako pakraštys tapo toks nušiuręs, kad nepadarytų sveikam gėdos.

Į pasakojimo galą šeimininkas pradėjo šypsotis ir težiūrėjo į sveiką kibirą, o tas, gal šeimininko šypsenos padrąsintas, leptelėjo:

„Tai gal aš kaltas, kad norėjau taupyti šeimininko vandenį?"

Šeimininkas dar labiau nusišypsojo.

„Žinai ką, — pasakė. — Aš gyvenau gana ilgai, pažinau daugelį žmonių, žinojau, kad žmogus visur toks pat ir visur tas pat. Net ir žinodamas, koks turi būti, nebūna. Vis nori būti kitoks, bet niekada nebūna, o vis labiau būna tas pat. Tik niekada nesužinojau, kad kibirai gali būti tokie, kaip žmonės".

Pašaukė netoliese dirbusį darbininką ir liepė išdurti sveiko kibiro dugne skylutę. Sveikasis kibiras, kad pašoko:

„Ką darai? Kam nori sugadinti mane, sveikiausią kibirą iš visų kibirų. Jeigu nori turėti kiaurą, gali iš patvorių pasirinkti, kiek nori".

„Žinau, kad galiu, bet aš ne to norėjau. Aš tik norėjau parodyti, kad nebūtum kaip žmogus, kad neverstum kito daryti taip, kaip pats darai, nes tas kitas apsisukęs gali tave patį versti, daryti taip, kaip jis daro".

Darbininkas pradūrė kibirą, motina užsikėlė naščius ir su abiem varvančiais kibirais nuėjo taku.

O aš, turėdamas laiko, dairiausi, norėjau pamatyti, kas bus. Ir pamačiau. Po kelių dienų ir kita tako pusė pradėjo žaliuoti, paskum sužydo. Kas tuo taku ėjo, džiaugėsi ir gyrė, kad labai gražiai padaryta, tik kibirai neatrodė, kad būtų džiaugęsi. Mūsiškis visą laiką šypsojosi, bet jo šypsena nebuvo graži. Kai tik pažvelgdavo į savo bendradarbį, rodos, sakyte sakė: „Dabar matai, kad taip geriau, bet nekenti, kad ne tavo valia padaryta. Bet išmoksi. Ateis diena, kai išmoksi". Tas per prievarta pradurtas buvo apsiniaukęs, patamsėjęs, kiekvieną dieną labiau rūškanojo, o mintim troško, kad jo lašai išaugtų ne gražiausiom gėlėm, bet šlykščiom ir baisiom kirmėlėm, nuo kurių visi bėgte bėgtų. Žiūrėjau ir negalėjau tikėti, kad žmonės galėtų tokie būti. Vieną sykį, sutikęs šeimininką, išdrįsau pasakyti, jog jis yra suklydęs, kad žmonės ne tokie, kaip tiedu kibirai.

Šeimininkas nesupyko, labai ramiai, net šypsodamasis, visos mano šnekos išklausė, uždėjęs ranką man ant galvos plaukus paširenо.

— Gerai, kad ne viskuo tiki, ką išgirsti. Neretai reikia savo akimis pamatyti, o nori savo paties kailiu ištirti. Eik. Pašnekėsiu su motina. Ji moteris su galva — leis. Eik į žmones ir pažiūrėk, kiek tokių kibirų ten rasi. Bus ir tokių, kurie iš karto kris į širdį, bet, kai juos šnekinsi, atsimink, kad ir tu pats esi ne Viešpats Dievas, bet toks pat žmogus, kaip tie, kuriuos šnekini. Na gal ir ne visai toks pat. Jeigu būtum visiškai toks pat, greičiausiai nei pats būtum manęs šnekinęs, nei aš būčiau tave siuntęs.

Ir išėjau. Motinos ašara ir geru žodžiu palydėtas, šeimininko kišenėn kelionpinigių įdėtas. Tebeeinu ir dabar. Ligi šiolei neradau krašto, kur žmonės nebūtų panašūs į anuos mano vaikystės kibirus. Ne visur visi, bet visur užtenka, kad jie vyrautų. Va, šiandien bene bus viena tų dienų, kurios visas savo dienas laukiau. Šneku su tamsta ir galvoju apie tamstos kraštą, taip neseniai iš ilgametės vergijos išsilaisvinusį. Ir tas jo išsilaisvinimas buvo visiškai kitoks. Toks beveik su meile numetęs vergijos pančius. Suku nieko gera neužtikęs į namų pusę ir tikiu, kad tamstos krašte tikrai rasiu ko ieškojau.

Paskutiniai žodžiai mane sumaišė. Žinojau, kad meluoti negaliu, o kokių žodžių sugriebti išsakyti teisybę nesuvokiau. Tikrai kelis akimirksnius visiškai sumišau. Per jo šneką visiškai buvau užmiršęs ir savo paukščius. Rankoje tikrai tebelaikiau vienkojai ištiesęs pyragaitį. Matyt žuvėdrai atsibodo žiūrėti į rankoje ištiestą pyragaitį. Griebė jį, aš krūptelėjau, net pašokau. Kai pažiūrėjau į pyragaičio pusę, žuvėdra, jį iš rankos ištraukusi, jau kur striksėjo, o ją vijos ir pyragaitį graibė vis didesnis būrys, kad mane net juokas suėmė: po tokio ilgo taikstymosi ir tykojimo jai pačiai kažin ar beteks koks trupinėlis. Su ta mintim ir šovė ką pasakyti indui.

— Neskubėk, — nuo paukščių sukdamasis pasakiau. — Palauk penkiasdešimt metų, tegu išgaruoja vergijoj įsisunkusi vergiška išmintis — su tais žodžiais pasisukau į indą, bet jo ant suolelio nebebuvo. Pasidairęs pamačiau jo žilą galvą, švysčiojančią tarp jaunimo gal už kokių dvidešimt pėdų. Pašokau ir aš, bet ir vėl sustojau: jis tolo taip greitai, kad bandyti mano senom kojom pasivyti nebuvo jokios vilties.

Vėl susitūpiau ant suolo, o, rodos, buvo tokia gera proga su protingu žmogum išsišnekėti apie vergiją ir ką ji iš gero žmogaus gali padaryti.

Mano vienkojė, nebetekusi paskutinio trupinio, pakilo, nulėkė ir nusileido ant pakrantėje suverstų tamsių akmenų. Su ja pasišnekėti, bet maišelis buvo visiškai tuščias ir galva tuščia. Liko tik gailestis, kad nespėjau tam klajokliui pasakyti, ką turėjau pasakyti.

Tarp ieškojimų ir atradimų

Dail. Sandra Čipkienė. Gražinos Blekaitienės nuotrauka.

Sandra Čipkienė, kaip ir daugelis mūsų, atvyko Amerikon po Antrojo pasaulinio karo. Kaip menininkė, ji subrendo, jau čia atvykus. Tuo laiku Amerikoje vyko didelis perversmas meno pasauly ir neišvengiamai tas turėjo padaryti įtakos jos kūryboje.

Per tą sutrikusį, pilną neramumų laikotarpį po Antrojo pasaulinio karo, tarptautinio meno centras iš Paryžiaus persikėlė New Yorkan. Amerikon atvyko — visam laikui, ar tik laikinai — daugelis svarbių Europos avangardo menininkų. Jie veikė kaip katalizatorius amerikiečiams dailininkams, kurie domėjosi meno srovėmis Dada ir jo ištaka — surrealizmu, ta vienintele tarptautinio meno srove, iškilusia Europoje tarpe dviejų pasaulinių karų. Siurrealistai, išgyvenę karo baisumus, prarado pasitikėjimo racionalios galvosenos metodais ir susidomėjo žmogaus pasąmonės reiškiniais. Pasinaudodami Freudo psichoanalizės laisvų asociacijų metodu, jie išvystė psichinio automatizmo techniką. Pagal šią techniką, menininko vaizduotė, logikos, moralės ar estetikos principų nevaržoma, buvo skatinama formuoti paslėptus, iki šiolei sąmoningai neprieinamus, įvaizdžius.

Dadaistai nuvertino meną, bet jie taip pat sukūrė laisvą eksperimentavimui atmosferą, kurioje daugelis menininkų pirmą kartą pasijuto galį kurti, kaip nori. Šis Dada srovės eksperimentavimo aspektas išliko kaip vienas pagrindinių Amerikos dailės bruožų ir padėjo sukurti meno srovę, gimusią Amerikoje: abstraktų ekspresionizmą.

Amerikiečiams dailininkams drobė ėmė įgauti prasmę, ne kaip plokštuminė erdvė, kurioje galima kopijuoti gamtą, iš naujo organizuoti, analizuoti, išreikšti tikrą, ar vaizduotėje sukurtą, objektą. Drobė tapo veiksmo vieta — arena. Dailininkai artinosi prie molberto tik su tapybos medžiaga, dažais, rankose, norėdami paveikti kitos rūšies medžiagą — drobę. Tapybos procesas tapo tapybos siužetu — dėl medžiagų susidūrimo gimė nauji įvaizdžiai, drobėje, arenoje — vystėsi pats tapybos aktas.

Geriausias pavyzdys, atstovaująs to meno srovę, yra plačiai žinomas dailininkas Jackson Pollock, nes jo dailė ir abstrakti, ir ekspresionistinė. Žiūrovo akis mėgina pasekti ir išnarplioti jo darbų labirintus, be perstojo keliaudama išrangytais keliais, kurie, atrodo, nesustoja, net ir už paveikslo ribų; dailininko nervinga kaligrafija siautėja visame drobės paviršiuje. Ignoruodamas kompozicinį balansą ir nedėdamas pastangų nukreipti kompoziciją kurion nors linkmėn, jis skyrė lygų dėmesį visam paveikslo paviršiui. Reikia čia paminėti, kad tokia centrinio fokuso stoka jau ir anksčiau pasireikšdavo dailėje, pvz., Claude Monet populiariame paveiksle „Vandens lelijos".

Atrodo, kad tuo laiku Sandra irgi ieškojo stilistinių priemonių, kurios jai leistų betarpiškai išlieti ant drobės, dar suintensyvinant ir taip stiprius išgyvenimus. Atvykus Amerikon, čia vyraująs abstraktus ekspresionizmas ją supažindino su metodu, kuris itin atitiko jos kūrybiniam temperamentui.

Sandros tapyboje pasirodo pagrindiniai abstraktaus ekspresionizmo pradai: centrinio fokuso stoka, kaip ir kitas, itin svarbus, abstraktaus ekspresionizmo elementas — nauja vaizdinė erdvė, kurioje konkrečios formos nebemodeliuojamos kontūrais. Ši erdvė yra grynai „optiška", priešingai tuo laiku tapyboje vyraujančiam erdvės pavaizdavimui plokštumomis, kurios leidžia akiai juodėti priekin ir atgal. Linijos tradicinė funkcija — apibrėžti kontūrus — pavirto emociniu, dramatišku gestu, kuris leido Sandrai grynai asmeniška kaligrafiją, leido jai pavaizduoti savitą pasaulį, nemodeliuojant kontūrais konkrečių formų.

Daug abstraktaus ekspresionizmo dailininkų išvystė tam tikrą asmeniška antspaudą, t.y., reiškėsi itin individualiu stiliumi, kuris daugiau tapo identifikuojamas su pačiu dailininku, nei bet koks anksčiau pasireiškęs stilius meno istorijoje. Sandros paveikslai tuo laiku itin autobiografiški. Jie vaizduoja ne tik jos, bet ir daugelio mūsų, tuo laiku išgyvenimus: nerimastį — tam tikrą suirutę, pastangas sukurti gyvenimą naujame pasaulyje. Susidūrimai ir konfliktai, kuriuos ji vaizdavo dailėje, atspindi pasaulėžiūrą, kad žmogus yra nesiliaujančios kovos — tiek su aplinka, tiek ir su savimi pačiu — sūkury. Vėlyvesniuose Sandros darbuose jai būdingas laukinis braižas, atrodo, vaizduoja dinamiškas jėgas, kurios, lyg potvynio ar atoslūgio galingos bangos, be perstojo susiremia, dūžta ir griūva.

Amerikos dailininkai lyg suskaldė dailę į pagrindinius jos elementus. Nagrinėdami kiekvieną atskirai, pvz., tapybos aktą (abstraktus ekspresionizmas) spalvų interakciją (color field painting), „pop art" (siužetas), „conceptual art" (idėjos); bet tik tai tos dvi pirmosios srovės, abstraktus ekspresionizmas ir spalvų lauko tapyba, aiškiai turėjo Sandros tapybai įtakos.

Prieš keliolika metų Bostone, susėdus prie vaišių stalo, iškilo diskusijos tarptautinio ir tautinio meno santykių klausimais. Svečių tarpe buvo filosofas daktaras Juozas Girnius ir keletas menininkų. Dalis jų teigė, kad tarptautinis menas, šiuo atveju tarptautinė dailė, yra universali kalba ir todėl neišvengiamai turi prarasti bet kokį tautinį charakterį. Paklaustas, ar su tuo sutinka, dr. Girnius atsakė, jog ne, jis nesutinkąs; savo tautinės tapatybės nepraradęs dailininkas, į tarptautinę viešumą išsiveržęs, praturtina bendrą lobyną savitu tautiniu įnašu.

Į klausimą, kas gi lietuviškai savita dailėje, koks gi tas mūsų tautos charakteris, yra sunku atsakyti, sakė dr. Girnius. Tautos charakteris esąs sudėtingas, be to, tautos charakteris nėra pastovus duomuo: laiko tėkmėje keičiasi ir pati tauta. Tačiau Balys Sruoga pagrįstai teigiąs, kad „lietuviškosios pasaulėjautos pagrindas yra visatos, kaip organiško vieneto, pergyvenimas, su ja susiliejimas, organiškas žmogaus ir gamtos sutapimas".

Tai aišku, pvz., A. Galdiko kūryboje, bet taipogi ir olandų dailininko Van Gogh paveiksle „Žvaigždėta naktis". Atrodo, tai gan universali pasaulėjauta gamtovaizdžius tapantiems dailininkams. Belieka mums sutikti su dr. Girnium, kad tautiškas elementas tapyboje, koks jis bebūtų, yra teigiama, pozityvi ypatybė.

(Nukelta į 4 psl.)

Sandros Čipkienės kūrinių parodos atidaryme Lietuvos ambasadoje, Washington, DC. Iš kairės: poetas Alfonsas Nyka-Niliūnas ir Jurgis Blekaitis. Vilniaus Blekaičio nuotrauka.

Prie Sandros Čipkienės paveikslų parodos atidarymo iškilmėse. Iš kairės: Vilnius Blekaitis, Joana Vaičiulaitienė, Teresė Landsbergienė, Gražina Blekaitienė, Alfonsas Nyka-Niliunas, Aušra Richards, Rimantas Blekaitis, Mark Narkus-Kramer. Rainio Blekaičio nuotrauka.

Mūsų mielą ir brangų

POETĄ BERNARDĄ BRAZDŽIONĮ

nuoširdžiai sveikiname, sulaukusį garbingo **95 metų Jubiliejaus.**

Linkime Aukščiausiojo palaimintų, laimingų ir kūrybingų metų.

Lietuvių Rašytojų draugija

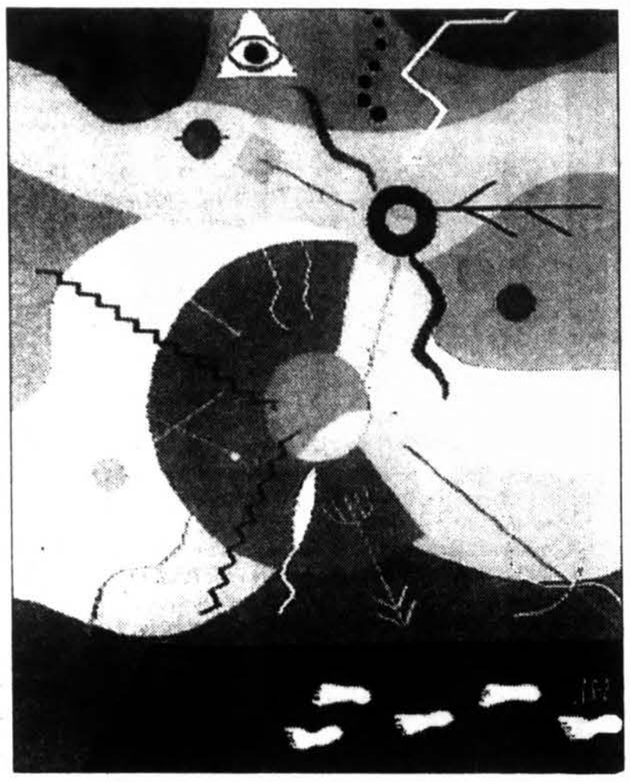

Janina Marks. Sanibel saulėlydis. 1992.

Dovana Lietuvai

„Mano sieloje — šventė. Mano dovana tėviškei tapo realybe. Grįžau namo, kur tėvų kapai, kur numylėtas Nevėžis, kur mylėta, svajota, padangėm skrajota".

Janina Marks
2001 m. spalio 20 d.

2001 m. spalio 20 d. Kėdainiuose įvyko iškilmingas Janinos Monkutės-Marks muziejaus atidarymas. Šimtai svečių iš Lietuvos ir Amerikos stebėjosi, kiek daug gali vieno žmogaus entuziazmas ir atkaklumas.

Stebėtis yra kuo. Šalia pagrindinės Kėdainiuose — Basanavičiaus gatvės ir Smilgos upelio, senais medžiais apaugusiame sklype švyti baltas, dviejų aukštų muziejaus rūmas. Muziejaus istorija prasidėjo 1999 m. Janinai Marks nupirkus buvusį Kėdainių kraštotyros muziejaus pastatą. Muziejaus architektas Algimantas Lučkaitis atkūrė XX amžiaus pradžioje statyto pastato išorės dekorą, o viduje suprojektavo modernias ekspozicijos erdves ir darbo patalpas. Parodoms skirtos penkios pavyzdingai įrengtos ir profesionaliai apšviestos salės, muziejuje automatiškai palaikoma pastovi temperatūra.

Muziejus pradėjo veiklą Janinos Marks retrospektyva. Eksponuojami 1958-2001 m. tapybos, tekstilės ir grafikos darbai. Du ryškiausi parodos įspūdžiai: istorinis — paroda atskleidžia skirtingas stilistines autorės kūrybos pakopas; ir estetinis — nuo parodos sienų sklinda neįprastai intensyvus tapybos drobių spalvingumas bei tekstilės elegancija. Prieš gausių žiūrovų akis — visas nuaustas ir nutapytas dailininkės gyvenimas.

Šis muziejus — Janinos Marks dovana Kėdainiams ir Lietuvai. Kiekviena prasminga dovana atspindi polinkius ir sugebėjimus, užpildo spragą ir suteikia ilgalaikį džiaugsmą. Janinai Marks pavyko išpildyti visas šias sąlygas — ji rado vietą, kur žmonės jaučia meno ir kultūros poreikį, kur iki šiol nebuvo privačiai valdomo, nepriklausomo muziejaus. Menininkė padovanojo ne tik pastatą ir dailės darbus, bet svarbiausia — idėją. Ji pradėjo procesą, kuris, nepriklausomai nuo jos pačios, plėsis, tobulės, kurs ir dovanos vaisius kitiems, skleis demokratinės kultūros, meno mecenavimo ir labdarybės idėjas po Lietuvą.

Prasminga, kad Janinos Marks muziejaus steigimas ir darbo organizavimas yra švietėjiško pobūdžio projektas. Dailininkė sąmoningai pasirinko vietinius projektuotojus, statybininkus, tiekėjus, muziejaus darbuotojus, „užkrėtė" juos savo vizija ir suteikė jiems galimybę sukurti geriausia, ką gali.

Janinos Monkutės Marks muziejus Kėdainiuose yra pelno nesiekianti organizacija, išlaikoma iš aukų bei rėmėjų paramos, o taip pat savanorių talkininkų žinių bei darbo dėka. Toks statusas suteikia veiklos nepriklausomybę, tačiau įpareigoja aktyvia veikla, žmonėms svarbiomis parodomis, koncertais, paskaitomis ir t.t. nuolat ugdyti ir plėsti lankytojų bei mecenatų ratą.

Muziejus yra ne tik meno saugykla bei parodų salė, bet ir visuomeninė institucija, suburianti bendraminčius, suteikiant jiems progą keistis nuomonėmis, tobulėti, plėsti akiratį, pramogauti savame rate. Būtent nariai, talkininkai ir mecenatai įprasmina muziejaus veiklą, pirmiausia jiems skirtos parodos ir kiti renginiai.

Muziejaus visuomeninis autoritetas koncentruotas Garbės direktorių tarybos rankose. Steigiamąją muziejaus Garbės direktorių tarybą sudaro Lietuvos prezidento žmona Alma Adamkienė, Kėdainių miesto meras Viktoras Muntianas, Kėdainių Švietimo, kultūros ir socialinių reikalų departamento direktorius Julius Lukoševičius, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto senato pirmininkas Egidijus Aleksandravičius, Čikagos advokatas Aleksandras Domanskis.

Tuo tarpu veiklos pirmumus ir konkrečius planus sprendžia muziejaus Direktorių taryba. Pirmieji muziejaus direktoriai: Janina Marks, jos sūnūs Daniel Marks, Paul Marks, Peter Marks ir Dalia Minkevičienė (vykdančioji direktorė).

Direktoriai ir garbės direktoriai — mokslo, kultūros, politikos ir vietinės valdžios atstovai iš Lietuvos ir Amerikos — muziejaus dėka turės galimybę tiesti tiltus ne tik tarp dviejų kontinentų, bet ir tarp skirtingų sričių profesionalų, plėsti muziejaus narių tinklą.

Muziejuje nuolat bus eksponuojama Janinos Marks tekstilės ir tapybos kolekcija, o taip pat vyks įvairių šiuolaikinių Lietuvos ir užsienio dailininkų, pasaulio tautų liaudies meno parodos, organizuojami dailės simpoziumai ir festivaliai.

Yra visos reikalingos prielaidos, jog savo profesionalia veikla Janinos Monkutės Marks muziejus įsilies ne tik į Lietuvos, bet ir pasaulinę muziejų bendriją, konkrečiais darbais prisidės prie Lietuvos kultūros decentralizacijos ir mažesniems miestams dar būdingo provincijos sindromo naikinimo.

Danas Lapkus

V. Juozapaičio koncertas Toronte

Sausio 26 d. Toronto Lietuvių namuose įvyko iškilmingas pokylis lėšų telkimui Slaugos namų statybai. Muzikinę dalį atliko, atvykę iš Lietuvos, baritonas Vytautas Juozapaitis ir akompaniatorius Povilas Jaraminas.

Sausio 27 d. koncertas įvyko naujoje Prisikėlimo parapijos salėje. Rengėjai — Prisikėlimo parapijos statybos vajaus komitetas. Buvo labai malonu išgirsti vieną geriausių Lietuvos operos dainininkų. Jo galingas, gerai valdomas balsas užimponavo publiką ir tai patvirtino nesibaigiantys aplodismentai.

Būtų neįmanoma paminėti visas akademines muzikos institucijas, kuriose V. Juozapaitis studijavo, pelnydamas gerus pažymius, konkursų laimėjimus, diplomus. Balso techniką tobulino pas žymią profesorę Marlena Malas New Yorke. Nuo 1990 metų Vytautas dainuoja Valstybiniame Lietuvos ir operos ir baleto teatre Vilniuje. Jis taip pat dainuoja Čikagos Lietuvių operoje.

Šio vakaro koncerto programa pradėta lietuvių kompozitorių kūryba — Klovos, Karnavičiaus, Šimkaus, Raudonikio kūryba. Pirmos dalies užbaigai — arija iš operos „Don Giovanni", komp. W. A. Mozart, arija iš operos „Tannhauser", komp. R. Wagner ir arija iš operos „Pilėnai", komp.V. Klova.

Vytautas Juozapaitis neapsiriboja operos arijomis ir lietuvių kompozitorių kūriniais. Jis puikiai interpretuoja ir skirtingo žanro koncertines dainas, kantatas, operetes.

Koncerto antroje dalyje girdėjome atliekant lengvesnio stiliaus muziką — kompozitorių Johann Strauss, Ruggiero Lencovallo, Frederick Loewe, Franz Lehar ir kitus kūrinius.

Akompaniatorius-pianistas Povilas Jaraminas paįvairino koncerto programą, paskambinęs solo keletą kūrinių. Pasitaiko, kad geri pianistai, nėra geri akompaniatoriai. Šiuo atveju Povilas Jaraminas yra geras ir akompaniatorius, ir pianistas. Nuosekliai lydi dainininką su reikiama dinamika.

Pianino solo girdėjome kompozitoriaus-pianisto Erroll Garner kūrybą. Garner pats savo parašytas dainas ir pianinui kompozicijas improvizuoja bei interpretuoja pagal savo asmeninę nuotaiką. Jo muzika pasižymi džiazo ritmu ir imponuojančiais disonansais.

Kiekvienas pianistas, kaip ir dainininkas, turi savo supratimą ir pajautimą, kaip įvykdyti kompozitoriaus reikalavimus jo kūryboje. Tuo atlikėjas išreiškia savitą interpretaciją ir stilių. Povilas Jaraminas taip pat sukūrė įdomią ir imponuojančią Garner kūrinių interpretaciją.

Koncertas gerai atliktas, publika skirstėsi gerai nusiteikusi.

Slava Žiemelytė

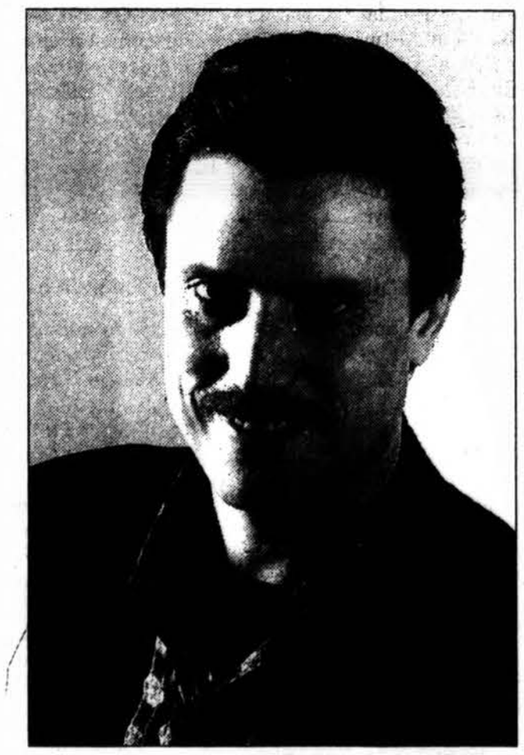

Vytautas Juozapaitis.

Lietuvos Muzikų rėmimo fondas š.m. sausio 30 d. Vilniaus rotušėje surengė savo 10-ojo gimtadienio šventę. Ta proga Muzikų rėmimo fondo direktorė (pirmoji iš kairės) prisiminė dešimtmečio pasiekimus, pristatė programas ir tolesnius fondo tikslus, dėkojo rėmėjams: ministerijoms, bankams, privačioms įmonėms, savivaldybėms, mokykloms, visiems padėjusiems rengti koncertus, muzikos festivalius, švietėjiškas programas Lietuvos miestuose ir miesteliuse. V. Gulevičiaus nuotr.

Gražiosios lietuvaitės lemtis

Unei Babickaitei-Graičiūnienei *Lietuvių enciklopedijoje* (Bostonas) skirtos tik kelios eilutės. Apie ją — teatro ir kino artistę, režisierę — nedaug kas buvo girdėję ir sovietinėje Lietuvoje, nes kūrybingiausi jos gyvenimo metai prabėgo pasaulio didmiesčiuose — Peterburge, Čikagoje, New Yorke, Londone, Paryžiuje, o į gimtąjį kraštą ji su savo vyru, Amerikos lietuviu Vytautu Andrium Graičiūnu, 1936 m. sugrįžo tarytum vien tam, kad patirtų okupacijos, karo ir stalininių lagerių siaubą.

Unė Babickaitė-Graičiūnienė.

Praėjusių metų pabaigoje Vilniaus leidykla „Scena", kuriai vadovauja veiklioji teatralė Rasa Andrašiūnaitė, nedideliu tiražu išleido didelę puošnią knygą *Unė Babickaitė-Graičiūnienė. Atsiminimai, dienoraščiai: laiškai.* Vos pasirodžiusi, ši knyga bematant buvo išgraibstyta. Nepažįstamoji gražioji Unė padovanojo skaitytojams nepažįstamą pasaulį, nuspalvintą Uršulės (toks tikrasis Unės vardas) iš Laukmiškių kaimo dvasios varsomis, pamatytą jos akimis. O jos akys buvo tikrai lietuviškos, vaikystėje žvelgusios pro patriarchališko kaimo pirkios langelį. Ir šitoks neregėtas šuolis į XX a. civilizacijos sūkurius! Scenos meno studijos Peterburge, darbas ir pirmieji pasirodymai, draugystė su Baliu Sruoga ir Paulium Galaune, su garsiais rusų teatralais. 1919 m. Unė atvyksta į Čikagą ir tuoj imasi organizuoti lietuvių teatrinį gyvenimą, vaidina lietuvių telkiniuose, plečia Stasio Šimkaus, Miko Petrausko, Marijos Rakauskaitės pradėtąją veiklą. Unė Babickaitė, kerinti visus ypatingu scenos „magnetizmu", greitai išsiveržia į platesnius vandenis. 1922 m. laikraštis *Naujienos* rašo, kad jos paveikslas „labai gražus, didelis kabojo garbingiausioj vietoj — Rialto teatro salėje", šalia Gloria Swanson, Babe Daniels ir kt. žvaigždžių. Unė (Unė Baye) atsidūrė amerikietiškame „sapnų fabrike" — vaidino kino bendrovių Paramount, Thurberville, Apollo filmuose.

Čikagoje Unė susitiko su Žemaite ir tarp jų užsimezgė draugystė. Vėliau — Londonas ir Paryžius. Dienoraščiuose atspindėta kiekviena aktorės diena — darbai, susitikimai, mintys, išgyvenimai. Vien sąrašas meno žmonių — garsių, legendinių, didžių, kuriuos Unei Babickaitei teko gyvenime sutikti, bendrauti, draugauti, knygoje yra toks ilgas, kad nebežinai, ką ir minėti. Jų tarpe K. Balmont, A. Antoineas, M. Maeterlinckas, R. Tagore, M. Fokin, V. Majakovskis ir kt. Jos gyvenimo palydovai — Paryžiaus salonuose sutikti pulkai kunigaikščių ir kunigaikštienių, baronų ir baronienių (rusų, gruzinų, italų, vokiečių ir t.t.). Jos gyvenime visko tiek daug ir viskas taip netikėta, jog, skaitydamas tuos dienoraščius ir laiškus, jautiesi, tarsi lėkdamas traukinuku „amerikietiškais kalneliais". Apie save ir apie kitus ji kalba atvirai, nešlifuodama žodžių, negludindama minčių. Ji intriguoja ir žavi kaip asmenybė, kaip reiškinys. Išsiveržusi į pasaulį, mergaitė nuo Kupiškio be jokių vidinių trukdžių sugeria įvairiausių tautų kultūrą, perpranta aukštuomenės gyvenimo stilių, laisvai kalba, rašo, mąsto rusų, anglų, prancūzų kalba, išmoksta net graikų. Gyvendama turtingos paryžietės gyvenimą, Unė staiga prabyla ilgesingomis gimtosios tarmės priegaidėmis: „'Dangun ėmimas Panalas Švenčiausios' ". Kokie mielūs atsiminimai kūdikystės! Mama gražiai pasirėdžius, aš nauja suknele, nauju plačiu šilko kaspinu storoj ilgoj kasoj vaikščiojam po laukus, renkam vosilkas, gaudom drugius. Mūsų namai visi apkaišyti medeliais, vainikais, prie vartų padarytos bromos iš gyvų gėlių. Jaunimo dainos, nuo kurių rugiai linksta".

Knygon sudėtas gyvenimas, panašus į filmą, kuriame Unė Baye (tai jos artistinis vardas) vaidina pačią save — Unę-Uršulę. Gaila, kad šios pasakos apie Pelenę, šokusią pasakiškuose rūmuose, pabaiga tokia liūdna: areštas, stalininis lageris, vyro mirtis. Kai skaitai jos laišką iš Syzranės, sunku patikėti, kad rašo Paryžiaus salonų numylėtinė, scenos žvaigždelė: „Mes, moterys, čia, komunizmo statyboje, keičiame gamtą. Ten, kur buvo miškas, bus jūra (aš dirbu miško darbus — pjaunu medžius)".

Kultūrininkas Linas Broga, pažinojęs Unę Babickaitę jau tik pilkoje sovietinio Kauno kasdienybėje, globojęs ją, palūžusią po vyro žūties lageryje ir viso to, ką teko jai išgyventi, išsaugojo aktorės palikimą (ji mirė 1961 m.), perdavė Lietuvos teatro, kino ir muzikos muziejui daugybę unikalių eksponatų, kuriuos Unė kaupė nuo jaunystės, paakinta Balio Sruogos. Lino Brogos dėka atsirado ir ši knyga, praplėtusi lietuviškąją kultūrinę (taip pat ir teatrinę) savimonę ligi plačiausių horizontų laike ir erdvėje. Gal kada nors suvoksime, kas esame, ką turime, ko esame netekę ir į kur keliaujame savo likimo keliais.

Gražina Mareckaitė

TARP IEŠKOJIMŲ IR ATRADIMŲ

Atkelta iš 3 psl.

1952 m. Galdikui atvykus New Yorkan, jis pateko į patį naujos meno srovės — abstraktaus ekspresionizmo, centrą. Galdikui, kaip ir kitiems tarptautinio lygio dailininkas, Vakarų menas buvo pradinė išeitis. Abstraktaus ekspresionizmo tapybinė laisvė, kaip ir Sandrai, itin atitiko ir Galdiko kūrybiniam temperamentui.

Panašumas ir skirtumas tarp Galdiko ir Sandros tapybos, gal geriausiai išryškėja jų kūrybos vystymosi eigoje. Nepamesdami stipraus ryšio su gamta, Galdiko paskutiniaisiais metais tapyti paveikslai, vadinami „Noktiurnais", išsivystė beveik totalinės abstrakcijos kryptim. Priešingai, Sandros vėlyvesnieji paveikslai palaipsniui įgauna gamtovaizdžių elementus. Gal ji, amžiaus spaudimą jausdama, mėgina atgaivinti praeities šaknis, gal net ir vaikystės įvaizdžius.

Tiek Galdikas, tiek Sandra, Amerikoje, patekę į naują kraštą, sugebėjo plačiai išvystyti savo potencialą, asimiliavo naujus kultūrinius reiškinius, ir pasinaudojo ta laisve, kurią Amerika jiems siūlė. Tai reikalavo ir drąsos ir didelio kūrybingumo.

Meila Balkus